

[0679] TA L.P.H. EIJKMAN SYN UNDERSYK FAN IT GROUSTER FRYSK*Teake Hoekema**Summary*

Hitherto L.P.H. Eijkman's linguistic researches in Grou, resulting in his Description phonétique des sons de la langue frisonne parlée à Grouw (1907), had never been dated. On the basis of the personal data of the testees his activities can now be dated between July 12 and September 22 of the year 1903. In 1905 Eijkman returned to Grou, in all likelihood to check his notes. Eijkman's sound recordings are no longer to be found in Utrecht, and the same holds for the hardware.

L.P.H. Eijkman - syn biografe Louise Kaiser skriuwt Eykman - syn bydrage *Description phonétique des sons de la langue frisonne parlée à Grouw* ferskynde earst yn *Archives du Musée Teyler Série II, Vol. XI. Première partie* (Haarlem, Les Héritiers Loosjes. Paris, Gauthier-Villars. Leipsic, G.E. Schulze. 1907) s. 1-50 + 4 net-paginearre útslaande tabellen. De termyn fan ferskinen kin noch neier beheind wurde mei't yn guon eksemplaren in los begeliedend skriuwen leit fan de bibliotekaris fan it Teyler-museum, dat freget om befêstiging fan de ûntfangst en datearre is 'Harlem, 5 Août 1907'. Mei in eigen titelblêd sûnder de nammen fan de útlânske mei-útjouwers ferskynde it stik, mei deselde paginearring, ek as 'Extrait des Archives Teyler, Série II, T. XI, Première partie'. Dy selsstannige publikaasje waard noch itselde jiers, yn 1907 dus, besprutsen.¹ Ofgeande op Louise Kaiser har bibliografy by de libbensbeskriuwing fan E.² soe de stúdzje al yn 1904 útkommen wêze en nôchris yn 1907 as *Onderzoekingen Physiologisch Laboratorium Utrecht (5) VIII*. Om't E. syn werk op s. 50 ôfslút mei de datearring 'Amsterdam, avril 1906' binne wy sa frij om dat '1904' as in fersin te beskôgjen en salang't ús Kaiser har 1907-ferzy net ûnder de eagen komt litte wy ek dy opjefte fierders betsjen. Oer it jier fan publikaasje kin nei it

¹ L.G. Panconcelli-Calzia (Marburg a.L.) yn de *Frankfurter Zeitung* fan 3-11-1907 en yn *Bibliographia Phonetica* 1907. 11 u. 12 s. 1-3.

² Leonard Pieter Hendrik Eykman Nijkerk, 27 November 1854 - 's Gravenhage, 28 November 1937. Yn: *Handelingen en levensberichten van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden 1941-1942* (Leiden, 1942) s. 72-79.

foargeande yn alle gefallen gjin twifel bestean, mar hoe sit it mei de datearring fan it ûndersyk sels? Dy fine wy net mei safolle wurden neamd yn de publikaasje. Yn *Onderzoekingen, gedaan in het Physiologisch Laboratorium der Utrechtsche Hoogeschool. Uitgegeven door CA. Pekelharing en H. Zwaardemaker. Vijfde reeks. V. Eerste Aflevering* (Utrecht, C.H.E. Breijer. 1905) hat E. op s. 30-40 in bijdrage 'De registratie van de bovenlipbewegingen bij het spreken'. Op s. 30-31 neamt er it ûndersyk te Grou ôfsletten. Sa seit er op s. 31: 'Na afloop van het onderzoek te Grouw heb ik een blad met mijn eigen steekwoorden geschreven' en ferwiist dêrfoar nei in publikaasje fan sines dy't er wiswier ûnderskreau mei de datearring 'Amsterdam, Juin 1899', mar dy't neffens it ympressum pas útkaam yn 1902, yn wierheid nei alle gedachten letter.³ Op grûn fan in brievekaart (stimpele 14-10-1905) fan J.B. Schepers (Haarlem) oan F. Buitenrust Hettema (Swol) (Prov. Bibl. fan Fryslân hs. FBH-Br) oer in kosthús te Grou foar in freon fan de lêstneamde komt H.T.J. Miedema ta 1905 as datearring fan it ûndersyk⁴ Al it foargeande jout ús gjin útslútsel. E. hat tweintich Grousters reefûn om mei te dwaan oan syn ûndersyk, foar in kranteman wichtigernôch soe men sizze om der in stikje oan te wijen yn it Grouster wykbled *Frisia*, mar ik fûn der neat yn neamd. It ûndersyk hie pleats yn de Grouster fermoanje (s. 5) en al stie it formeel los fan wat hearde ta de skiedskriuwing fan de Menniste gemeente, in pear rigels oer it dochs wol opmerklik barren hie men sachts ferwachtsje kind yn it by de gemeente berêstende hânskrift *Korte Aanteekeningen van hetgeen er in de Doopsgezinde Gemeente van Grouw merkwaardigs is voorgevallen sedert 1790*; mar dêr krige ik allyksa nul op it rekest.

Der bleau ien mooglikheid oer om út te finen hoenear't E. te Grou west hie. Hy jout nammentlik op s. 5 de meidoggers oan it ûndersyk oan mei de begjinletters fan har nammen en mei harren âlderdom, dat lêste allinnich net by nr IX. Om't ús mem - 'G. H., femme, 17 ans' - ien fan harren wie, haw ik yndertûd noch gâns nammen te plakbringe kind, wylst nr XX, dr Sybren van Dorssen, yn in brief fan 27-6-1943 myn listje folslein makke. Dêrnei wiene de bertedatums fansels tige wichtich, om't dy yn relaasje mei de by E.

³. Bedoeld is 'Signification des mouvements de la mâchoire en parlant'. Yn: *Archives Teyler, Série II, T. VII, 2e partie* (Haarlem, 1902) s. 99-116 en dêrfan spesjaal s. 113. E. ferwiist hjir nei in eigen bled mei kaaiwurden makke nei syn ûndersyk te Grou, wy moatte oannimme nei dat yn 1903. Dêrneffens is de útjefte mei '1902' dus antedatearre.

⁴. *Paedwizers fan de Fryske filology* (diss. G.U. Amsterdam, 1961) s. 211.

opjûne âlderdom de kaai wiene ta it finen fan de termyn dêr't it ûndersyk yn pleatshân hie. Foar de folsleinens haw ik ek de stjerdatums tafoege. By it fêststellen fan de personalia hat û.o. de hear G.J. Boorsma te Grou my freonlik holpen. Fan de 20 proefpersoanen haw ik 13 persoanlik kend; mei 2 fan de oare 7 en mei de neisieten fan in treden haw ik briefwiksel hân. Ik lit E. syn list hjir mei myn tafoegingen folgje; oanjûn is as immen bûten Grou stoar:

1. J.G., homme, 27 ans = Johannes Gorter [gʷatər] 27-4-1876-18-11-1952
2. H.O., homme, 22 ans = Harmen Okkema 15-11-1878 - 10-9-1960
3. A.M.B., femme, 20ans = Aaltsje Mertens Bouma 20-2-1883 - 25-4-1969
4. T.S., homme, 31 ans = Tsjitse Seldenrust 18-2-1872 - 28-2-1951
5. B.d.V., homme, 22 ans = Bouwe de Visser 25-2-1881 - 10-2-1952
6. U.B., homme, 20 ans = Oebele Bruinsma 7-12-1882 - 25-3-1968
7. F.d.V., femme, 20 ans = Fokje de Visser 26-10-1882 - 24-8-1939
8. D.L., homme, 34 ans = Durk J. Looijenga 1-11-1868 - 23-10-1942
Frjentsjer
9. S.M., homme, se fait)
entendre en hiver dans)= Simke Molenaar 14-5-1874 - 16-2-1965
des sociétés frisonnes)
10. G.H., femme, 17 ans = Geartsje [giɛtsjə] Haites 7-1-1886 - 10-6-1950
11. K.S., homme, 42 ans = Klaas Sytema 8-5-1861 - 12-3-1928
12. S.S., homme, 30 ans = Sipke Sybesma 8-4-1873 - 14-1-1951
13. J.D., homme, 17 ans = Jan Deelstra 22-9-1885 - 21-12-1984
14. S.L., homme, 18 ans = Sjoerd Leistra 3-2-1886 - 24-1-1934
15. G.B., femme, 22 ans = Gryt Budstra 11-6-1881 - 10-8-1975 Meerssen
16. W.P., homme, 25 ans = Wytse Postma 20-1-1878 - 28-3-1973 Ljouwert
17. S.v.S., femme, 46 ans = Tsjitske van Stralen-Andringa 4-4-1857 –
18-8-1945 Naarden, hjir oanjûn mei de
begjinletters fan har man Sjoerd van Stralen
8-1-1841 - 16-2-1891
18. B.H.G.,homme,41 ans = Binnert Hidde Gorter [gʷatər]20-3-1862 - 24-2-
1934 Bergen
- 19.B.v.S., homme, 15 ans = (Li)bertus van Stralen 12-7-1888 - 1-2-1960
Naarden
20. S.v.D.,homme,23 ans = Sybren van Dorssen 9-1-1882 - 3-10-1957
Dimter

Fan harren wie de gemeentesiktaris Binnert Gorter E. syn midsmen te Grou. As soan fan de eardere Menniste domenje sil hy soarge hawwe foar de

fermoanje as 'studio'. Hy rette ek foar de kaaiwurden (s. 4) en holp mei Van Dorssen E. ek mei de teksten (s. 40).

Nr. 20, Sybren van Dorssen, falt foar it berekkenjen fan it tiidstip fan it ûndersyk te Grou wei, want hy skreau my: 'It ûndersiik fen Prof. Eykman waerd dien op de formanjekeamer. Der bin ik net west; ik kaem by him oan hûs to Amsterdam'. Ek nr. 9, Simke Molenaar, kinne wy bûten beskôging litte, om't syn jierren net opjûn wurde. Mar at wy de bertedatums en jierren fan 16 fan de 18 oerbliuwende minsken kombinearje, kinne wy sizze dat E. syn ûndersyk te Grou begûn is yn 1903, om krekt te wêzen tusken 12 july (de jierdei fan nr 19) en 22 septimber (de jierdei fan nr 13). Fan twa minsken fersette de personalia har tsjin dy konklúzje, ntl. fan Harmen Okkema, dy't yn dy snuorje 24 en net 22 jier west hat, en fan Sjoerd Leistra, dy't doe noch gjin 18, mar 17 wie. Dy opjeften moatte ferkeard wêze, om't se nea passe kinne by de oare en wy geane der fan út dat it stuit fan ûndersyk foar 18, mei Molenaar derby 19, proefpersoanen itselde west hat. It binne net de iennige ûnkretheden yn E. syn listje: Oebele levere by him de begjinletter U. op. Frou Van Stralen (te Grou bekend as Sjoerde Kike, alhoewol't se net Grytsje hjitte) wurdt oanjûn mei de letters fan har al lang ferstoarne man; by Binnert Gorter stiet de op himsels net ûnwiere mar dochs flink misliedende opmerking 'demeure à Grouw depuis 1883', wylst er hikke en tein wie te Grou en yn 1883 dêr op 'e siktary kaam nei in koart ferbliuw te Dimter.

Van Dorssen syn bertedatum en jierren kombinearjende moatte wy syn eksamen yn it Grouster Frysk op 1905 sette. Wy meie der út ôfnimme dat E. doe noch dwaande wie mei it ûndersyk en, útgeande fan in begjindatum earne yn de simmer fan 1903, fine wy dat befêstige yn noat 1 op s. 6, dêr't E. dit seit oer nr 9, Simke Molenaar: 'Une chose curieuse à noter, c'est qu'à mon second séjour à Grouw, cet homme, après s'être fait entendre plusieurs fois en public pendant deux ans, avait conservé, il est vrai, une articulation distincte, mais avec un mouvement très minime des mâchoires'. E. hat dus twaris te Grou west en konstatearre by Simke Molenaar nei twa jier gjin ferskil yn 'e tsjeakbewegingen. Dat hâldt yn dat E. twa jier nei de simmer fan 1903 te Grou ferkeard hat, wat dus de wat tsjustere brievekaart fan Schepers, dêr't praat wurdt fan in freon fan Hettema dy't taalûndersyk dwaan wol te Grou, yndied dúdliker meitsje kin, at wy oannimme meie dat it dêr om Eijkman giet. It wol my allinnich net oan dat der via Buitenrust Hettema - Schepers - Schepers syn sweager in kosthús socht wurde moast te Grou, nei't E. dêr yn 1903 dochs grif sels goede persoanlike kontakten lein hie, bygelyks mei Binnert Gorter. E. syn twad ferbliuw sil haadsaaklik út kontrôle fan syn earder wurk bestien hawwe. It winterjûnenocht soarge by

Molenaar net foar ferskillen en dêrtroch krekt wol foar de noat yn E. syn wurk dy't ús ferklaapt dat er twaris te Grou west hat. Fjouwer jiertallen binne dus dokumentearre foar it ûndersyk te Grou: 1903, 1905, de ôfsluting fan de bydrage yn 1906 en de publikaasje yn 1907. Mei oare wurden, it opnimmerswurk fan 'quelques semaines' (Eijkman s. 1) spile him net allinne ôf yn 1905.⁴

In oare frage wie: besteane de opnamen fan E. noch, sa ja, wêr dan en kinne se noch ôfspile wurde? Dêr haw ik yn de sechstiger jierren oer bryfke mei prof. dr. H. Schultink fan it Instituut A.W. de Groot voor Algemene Taalwetenschap en mei dr. P.H. Kylstra fan it Fysiologisch Laboratorium, beide ressortearjende ûnder de RU te Utert. Ut har antwurden lit ik folgje wat fan belang is. Schultink skreau my op 11-11-1965 it neikommende:

'Het antwoord op je vraag van 3 december 1964 heeft - bij gebrek aan geschikte af luisterapparatuur - schandelijk lang op zich laten wachten. En nu het eindelijk komt, is het helaas nog negatief. Van Eijkman zelf zijn geen wasplaten of -rollen in Utrecht meer aanwezig. Wel is er een en ander van zijn medewerker J. D. Boeke, dat nu gecatalogiseerd wordt. Ik hoor van mijn ambtenaar dat daar ook wel wat Fries bij zou zitten. Ben je daarin geïnteresseerd? Zo ja, laat dat dan in ieder geval horen. /.../ je Henk'.

Foar alle wissichheid hood ik oan - men koe net witte wat der noch foar 't ljocht kaam. Yn syn brief fan 25-11-1965 ferwiisde Schultink my nei dr. Kylstra, dy't my op 21-1-1966 dit andere:

'Tot mijn spijt moet ik U mededelen, dat ik graag "Friese opnamen" tot leven had willen roepen maar dat dit tot op heden nog niet gelukt is. Ook weet ik niet wat er op het platenmateriaal, dat inmiddels van ons laboratorium naar het Universiteitsmuseum verhuisd is, opgenomen is. Deze platen zijn namelijk in diepschrift zeer dun opgenomen, en tot op heden was het ons onmogelijk daarvoor weergave-apparatuur te vinden. Het spijt mij U niet beter van dienst te kunnen zijn. Hoogachtend, P.H. Kylstra, beheerder h.t.'

It hie - yn alle gefal wat Eijkman oanbelanget - net folle sin mear om fierder neifrage te dwaan. Nettsjinsteande alle freonlike meiwurking út Utert besepte ik dat wy oanwiisd wiene op 'e skriftlike werjefte fan E. syn Grouster opnamen. Hjir hie him foardien wat him op ûndersyksynstellingen faker foardocht. Mei de wiksel fan de liederes wikselt de niget. Wat de foarige sammele hat, ferdwynt yn it argyf, giet by ferfarren as ballêst mei

nei in nij adres en bliuwt mar selden yn syn hear en fear bewarre. En waakspletten en -rôlen bine fansels dûbel faai, temear oft se net op 'e tiid oerspille wurde op nije werjefte-apparatuer. Se reitsje op syn geunstichst nei in museum, mar jouwe har "geheimen" net mear priis. Oft der noch in heap te heljen west hie? Fan syn fonograafopnamen sei E. sels dat se min ofte mear mislearre wiene (s. 4).⁵ Syn beskriuwing fan it Grouster Frysk hat û.o. yn 1968 nochris tsjinstdien yn in stinsele rûnskriuwen (4 ss.) mei yngrediïnten foar de staveringsdiskusje, *Bilabiale en labiodentale w*, fan de hân fan jf. A. Feitsma.

Julianalaan 26
9801 BP Súdhorn

⁵. E. ferwiist foar in beskriuwing fan syn apparatuer op s. 1 û.o. nei it hjirboppe yn noat 3 neamde wurk. Al liket it har útspraak net ferkeard beynfloede te hawwen (ferl. s. 6) wie it neffens ús mem mei sa'n belgereid om dochs in senuweftich gedoch om normaal te praten. E. hat it op dyselde side oer 'six qui, par timidité ou pour d'autres causes' de ûndertsjeak te min beweege.